

Lauček, Anton: VÝROBNÝ ROMÁN. Ružomberok : Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2004. 136 s.

Fenomén slovenského „výrobného románu“, ktorého genéza siaha k socialistickej próze tridsiatych rokov, no ktorého rozvinutie datujeme päťdesiatymi rokmi 20. storočia, bol v posledných rokoch predmetom príležitostného záujmu domácich dejín literatúry buď z hľadiska výskumu literárneho života obdobia stalinizmu (R. Bilík), alebo poetiky slovenskej prózy päťdesiatych rokov (J. Pašteková), hoci pokusy o jeho systematickejšie historické alebo štrukturálne uchopenie siahajú už do šesťdesiatych a potom do raných osemdesiatych rokov (V. Petrík, J. Števček). Monografia Antona Laučka *Výrobný román* predstavuje pokračovanie v úsilí o historické zmapovanie a sumarizujúce zhodnotenie, čo tento „žáner“ i jeho konkrétne realizácie predstavovali vo svojej dobe, resp. akým spôsobom nám pomáha/pomáhajú bližšie a diferencovanejšie pochopiť kultúrne špecifiká epochy doktrínalnej technickej reprodukovateľnosti spoločnosti a umenia.

Autor v úvode práce konštatuje, že výrobný román „patrí do kategórie umenia pre masy, podobne ako romány tzv. červenej knižnice, thrillery či komixy, ktoré relatívne ešte doneďadna boli pokladané za príliš nízke, ba priam primitívne objekty na to, aby sa im venoval seriózný výskum“ (s. 4), a následne mu vymedzuje autonómne žánrové určenie. Takpovediac v určitom napohľad nie celkom zreteľnom súlade s touto východiskovou tézou pristúpil potom k výrobným románom či skôr budovateľsko-priemyselným a družstevnícko-kolektivistickým prózam Fraňa Kráľa, Jozefa Horáka, Dominika Tatarku, Vladimíra Mináča, Kataríny Lazarovej, Ferdinanda Gabaja a Františka Hečku jednak z hľadiska naračných stereotypov a schematického zobrazenia protagonistov, na druhej strane však aj z hľadiska esteticko-hodnotové-

ho; paradox estetickej neprimeranosti, ktorý by azda mohla riešiť samotná kategória žánru, historicky sa obnovujúca vždy nanovo definovaným vzťahom látky a témy, ako na to pred časom a v iných súvislostiach domácej prózy poukázal S. Rakús, je pritom u Laučka riešený tézou o celkovej kultúrnej úpadkovosti a nivelizácii päťdesiatych rokov. Pevné body, o ktoré by sa zároveň bolo možné oprieť pri estetických hodnoteniach, hľadá pritom autor často práve mimo rámcov imanentného žánrového určenia, takpovediac v istom vývinovom transcendentelizme, ktorý mu v závere práce (s. 113) napokon umožňuje aj istú esteticko-kvalitatívnu hierarchizáciu výrobných próz podľa klasického trojstupňového modelu na „vysoký – stredný – nízky“ (najvyššie kladie Hečkovu *Drevenú dedinu*, „medzistupeň“ reprezentujú preňho Tarkove *Družné letá* a *Radostník*, resp. Lazarovej *Osie hniezdo*, Horákov *Šachty* a Mináčove *Modré vlny*, najnižšiu estetickú úroveň dosahujú *Ryžiar* F. Gabaja a *Bude ako nebolo* F. Kráľa). Kým symptómom úpadkovosti, akou sa vyznačuje „výrobná literatúra“, je schematizácia deja a postáv, podriadenie sa doktríne socialistického realizmu (občas ju autor nazýva v súlade s ideologickým žargónom epochy aj „metódou“), dôraz na rozsah a kvantitu na úkor estetickej kvalitatívnosti („V čase lámania rekordov pri ťažbe uhlia sa tenký či pomaly písaný román považoval za sabotáž alebo aspoň neplnenie plánu“, s. 12) a rovnako už dávnejšie konštatovaná orientácia na významovosť (na úkor výrazovosti), sám úpadok literatúry tkvie v odstránení individuálnej psychológie a spoločenského kriticismu, resp. vo vytesnení istých literárnych tém (napr. citovosti, sexuality atď.) a prechodom od románovej dialogickosti k monologickému zameraniu (tu vychádza Lauček z J. Števčka). Z Laučkovej práce pritom presvitá aj pôvodne načrtnutá možnosť uchopenia výrobného románu prostredníctvom žánrových špecifik, pretože autor priebežne poukazuje na jeho

blízkosť k rozprávke (napr. v prípade Tatarových *Družných liet* či Gabajových *Ryžiarov*), pričom prvotnou inšpiráciou sú mu zrejme najmä Matuškové dobové kritické postrehy, ale aj Proppova „morfológia“ rozprávkového žánru zameraná na funkcie. Napriek tomu, že autor v úvodnej kapitole komparatívne spomenul aj vývin sovietskeho, resp. východonemeckého výrobného románu, antinómia rozprávky a mýtu (svojho času ju v kritike socialisticko-realistickkej prózy postuloval napr. F. Fühmann), nezohráva v jeho práci významnejšiu rolu. Namiesto toho kladie dôraz na skúsenostnú stránku literatúry (literatúra ako *mimézis*) a úpadkovosť hľadá najmä v stereotypných konšteláciách postáv, resp. v akejsi prestabilizovanej imagológii protagonistov (pokús o ich typológiu sa nachádza v záverečnej časti monografie). U každého zvoleného spisovateľa/spisovateľky pritom venuje zvýšenú pozornosť priebežne literárnym obrazom knažského stavu, pričom implicitne naznačuje, že slovenský výrobný román nečerpá v antiklerikalistických zobrazeniach len z ideológie či doktríny marxizmu-leninizmu, ale nadväzoval aj na svetonázorové gestá medzivojnovnej avantgardnej literatúry. (Ak máme veriť autorovi monografie, historické skúsenosti z „farskej republiky“ neboli výrobnými románmi zúročené.)

Laučekova monografia o slovenskom výrobnom románe prináša okrem pokusu o genézu a systematickejšiu typológiu aj celý rad drobných, viac či menej izolovaných postrehov, ktorých platnosť prekračuje uvažovanie o zvolenom žánri či domácej literatúre a ktoré poukazujú smerom k všeobecnejšiemu uvažovaniu o podobách prózy 20. storočia. Formulácie typu „drsné postavy s jednoduchým pohľadom na svet sú zaujímavé tým, čo robia, a nie tým, čo myslia“ (s. 54), „takíto revolucionári utekali za novým, aby ušli pred sebou samými“ (s. 55) či v súvislosti s Míňáčovými prózami konštatovanie „metonymického násillia“ (s. 66) predstavujú inteligentné uchopenie jednotlivostí, či už s kultúrno-kritickým zámerom, alebo jednoducho v úsilí vyrovnáť sa so štrukturálnymi osobitosťami literatúry alebo pseudoliteratúry. Otázka,

ktorú nastroľuje Laučekova vyčerpávajúca exkurzia laboratóriami alebo skôr dielňami inžinierov ľudských duší, no ktorú bude musieť zodpovedať ďalší výskum, sa týka začlenenia javu či žánru výrobného románu päťdesiatych rokov do kultúrnej pamäti.

Adam Bžoch